शैक्षणिक क्षेत्रातील योद्धा

'रमेश खानविलकर'

— प्रतिनिधी —

विद्येविना 'मती' गेली! मतिविना 'गति' गेली!! गतिविना 'वित्त' गेले!!! आणि वित्तविना विद्येसाठी 'बहुजन' खचले.'' केवढा हा अनर्थ? याच विद्येने घडविला आद्यसमाज क्रांतीकारक महात्मा जोतिबा फुले, ज्यांनी तळागाळातल्या मुला-मुलींना विशेषतः स्त्रियांसाठी शिक्षणाची दारे खुली केली. अनेकजण म्हणतात इतिहासाची पुनरावृत्ती होत नाही ही बाब खोटी आहे. कारण पृथ्वी गोल तर आहेच. पण महाभारतातील 'भिष्माचार्यांच्या' तोंडात नेहमी एक वाक्य असायचे 'समय बडा बलवान है' याची सत्यता पटली ती रमेश खानविलकर यांचे गेल्या २४/२५ वर्षांमधील शैक्षणिक कार्य पाहिल्यावर. कोणताही आर्थिक व राजकिय वारसा नसलेल्या कुडाच्या झोपडीत बालपण गेलेले, एक वेळचे जेवणही मिळेल की नाही? याची खात्री नसलेल्या, वयाच्या ८व्या/९व्या वर्षापासूनच सतत संकटाशी सामना करून आलेल्या परिस्थितीवर मात करून, संकटांना समोरून आव्हान देवून त्याच्या छाताड्यावर उभा राहून विजय प्राप्त करणारे एक अनोखे व्यक्तीमत्त्व म्हणजे 'रमेश खानविलकर सर.'

मुंबई उपनगरातील भांडुपमधील 'खिंडीपाडा'सारख्या अतिदुर्गम आदिवासी पाड्यात १९९५ मध्ये सिद्धिविनायक शिक्षण प्रसारक मंडळाची स्थापना करून इ.१ली ते १२ वी पर्यंत असलेली राजाराम शेठ विद्यालय सुरू केली. २५/३० वर्षपूर्वी 'खिंडीपाडा' म्हणजे मुंबईच्या एका टोकाला असलेला, बोरीवली नॅशनल पार्कच्या सीमेवर वसलेला व कोणतेही वाहनाचे साधन नसलेल्या शहराशी संपर्क नसलेल्या या भागात बहुसंख्येने आदिवासी जमातीची वस्ती होती व काही भागात, मोलमजुरी करणारे, कष्टकरी मागासवर्गीय समाजाची वस्ती होती. सर्व तऱ्हेचे अनैतिक व्यवसाय या भागात चालत. मोठ्या प्रमाणात गुंडगिरी, दारूच्या हातभट्ट्या, मटका, मुंबई शहरातील सर्व तडीपार गुंडांचे एकमेव आश्रयस्थान असलेला हा परिसर. या भागात फक्त १ ली ते ४ थी ची म.न.पा. ची एकच शाळा तीसुद्धा विद्यार्थीविना सुरू होती. जे काही विद्यार्थी म.न.पा. शाळेत शिकत, ते सुद्धा इ.४ थी नंतर शाळा सोडून देत. कारण पुढे शिक्षणाची जरी इच्छा असली तरी पुढे शिकण्यासाठी शाळा या खिंडीपाडा भागात नव्हती. रमेश खानविलकर सरांनी पहाणी करून शाळा सुरू करण्याचे प्रत्यक्ष काम सुरू केले तेव्हा मोठ्या प्रमाणात त्यांना गुंडांकडून व अनैतिक धंदे करणाऱ्या व्यक्तींकडून व राजकिय लोकांकडून मोठ्या प्रमाणात त्रास झाला. एका बाजूला आर्थिक, राजकिय, मनुष्यबळ नसलेला 'योद्धा रमेश खानविलकर' तर दुसऱ्या बाजूला वरदहस्त राजकिय नेते. या दोघांच्या लढाईत आपल्या उपजतप्राप्त कौशल्य बुद्धीचा वापर करून आलेल्या प्रत्येक संकटांना प्रतिकार करून खिंडीपाड्यात इ. १ ली ते १२ वी पर्यंतची सुरू केलेली दोन झोपड्यातील शाळेचे रुपांतर आजच्या क्षणाला 'वटवृक्षात' झालेले आहे. गेल्या २१ वर्षात अनेक विद्यार्थी या शाळेतून शिक्षण घेवून मोठे झाले. अनेक मोठ्या पदावर कार्यरत आहेत. भांडुप विभागातील एक नामांकित व सतत नवीन उपक्रम करणारी 'राजाराम शेठ विद्यालय' म्हणन शाळा संपूर्ण मुंबई शहरात नावलौकिकाला पात्र ठरली.

संकटांना आव्हान देवून त्याचा सामना करून विजय प्राप्त करणे हा रमेश खानविलकरांचा स्वभाव असल्याने फक्त शाळा काढून रमेश खानविलकर शांत बसले नाहीत, तर त्यांनी खिंडीपाडासारख्याच अतिदुर्गम भाग असलेल्या 'राम नगर' भागात मुंबई उपनगरातील पहिले मराठी माध्यमाचे डी.एड्. व बी.एड्. महाविद्यालय सुरू केले. दोन्ही महाविद्यालये सुरू करतानाही त्यांना जीवे ठार मारण्याच्या धमक्या आल्या होत्या. या भागातील खाजगी जमिनीवर गुंडांनी कब्जा करून आपले अनैतिक धंदे सुरू ठेवलेले होते. खाजगी जमीन, जमिनमालकांकडून अधिकृतपणे विकत घेवून सर्व गुंडांना सळो की पळो करून सोडून या भागात रमेश खानविलकर यांनी डी.एड्. कॉलेज, बी.एड्. कॉलेज, मुलामुलींचे वसतीगृह, यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठाचे बी.ए. बी.कॉम.चे अभ्यासकेंद्र सुरू केले.

रमेश खानविलकर यांनी शैक्षणिक क्षेत्रात वावरत असताना आधुनिक शिक्षणाची गरज लक्षात घेवून सिद्धिविनायक इंग्लिश मिडियम स्कूलची स्थापना करून तिचाही विकास मोठ्या प्रमाणात केला. सर्वांशी सामना करून रमेश खानविलकर स्वतःच्या बौद्धीक ताकदीवर प्रशासनाशी लढा देत होते. कोठेही एकही

रुपयाची 'लाच' न देता रमेश खानविलकर यांनी सर्व शाळा व महाविद्यालयाच्या मान्यता, परवानग्या व अनुदान प्राप्त करून घेतले. शैक्षणिक क्षेत्रातील त्यांचा अभ्यास व उल्लेखनीय कामगिरीबद्दल महाराष्ट्र शासनाच्या शालेय शिक्षण विभागाने व तत्कालीन मुख्यमंत्री पृथ्वीराज चव्हाण व शिक्षणमंत्री मा.राजेंद्र दर्डा यांनी रमेश खानविलकर यांची नियुक्ती महाराष्ट्र राज्य परिक्षा परिषदेवर 'अशासकिय सदस्य' म्हणून केली. म.रा.परिक्षा परिषदेच्या प्रत्येक सभेस विद्यार्थ्यांचे हित जोपासणारा व प्रशासनातील शिक्षणाधिकाऱ्यांच्या निष्काळजीपणा, कामातील दिरंगाई, नियमबाह्य कृती, विद्यार्थी व पालकांना त्रास होईल अशा निर्णयाला कडाडून विरोध करणारा, प्रशासनावर आपल्या अभ्यासू भाषणातून व विषय मांडण्याच्या पद्धतीने आसूड ओढणारा अशी प्रतिमा रमेश खानविलकर यांची झालेली आहे. त्यामुळे अनेक अधिकारी त्यांना आजही घाबरतात.

रमेश खानविलकर यांच्या शिक्षणातील अभ्यासुपणामुळे शिक्षण संचालक महाराष्ट्र राज्य यांनी महाराष्ट्रात अतिशय गाजलेला विषय 'दप्तराचे ओझे कमी करणाऱ्या उपाययोजना समिती'वर महाराष्ट्र शासनाच्या आदेशाप्रमाणे त्यांची नियुक्ती केली. या समितीवर काम करताना त्यांनी आपली मते व महाराष्ट्रातील विविध ग्रामीण, शहरी, नक्षलवादी, अतिदुर्गम, आदिवासी झोपडपट्टी भागातील शाळेत शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थी व त्या शाळा यांना प्रत्यक्ष भेट देवून सखोल अभ्यास केला. मुंबई उच्च न्यायालयाच्या खंडपीठानेदेखील या उपायांची स्तुती करून ते सर्व उपाय स्वीकारले व त्याची अंमलबजावणी करण्याचे आदेश महाराष्ट्र शासनाला केले. याचे कौतुक शिवसेना कार्यप्रमुख मा.उद्धवजी ठाकरे साहेब यांनी मातोश्री बंगल्यावर खास अभिनंदन व कामाची स्तुती करून केली.

आजही रमेश खानविलकर दिवसाचे १७/१८ तास काम करतात. सतत आपल्या शैक्षणिक संस्थांचा विकास, विद्यार्थ्यांसाठी नवनवीन उपक्रम सुरू करण्यासाठी जे जे करता येईल ते करण्याचा प्रयत्न करतात. त्यांच्या शैक्षणिक क्षेत्रातील भरीव कामगिरीबद्दल त्यांना २००९ साली महाराष्ट्र सन्मान पुरस्कार, राष्ट्रीय सद्भावना पुरस्कार, पंडित जवाहरलाल नेहरू पुरस्कार-२०१२, लोकमान्य टिळक समाजभूषण पुरस्कार-२०१०, संविधान गौरव समाजरत्न पुरस्कार-२०१३ असे अनेक पुरस्कार त्यात गेल्या २३ वर्षांच्या कालखंडात मिळाले. त्यांचा विवाह झाल्यानंतर त्यांची पत्नी रश्मी खानविलकर यांनीदेखील त्यांच्या खांद्याला खांदा लावून शिक्षण संस्थेच्या कारभाराची धुरा सांभाळण्याची सुरुवात केली. रमेश खानविलकर व रश्मी खानविलकर यांच्याकडे पाहिल्यानंतर आजही समाजाला आठवण येते ती महात्मा फुले, सावित्रीबाई फुले यांच्यासारख्या शैक्षणिक क्षेत्रात क्रांती करणाऱ्या महान क्रांतीकारकांची. आजही रश्मी खानविलकर यांनी रमेश खानविलकर यांच्या प्रत्येक कृतीला 'चला सुरू करू लढाई' असे बोलूनच कामाची सुरुवात केली. रश्मी खानविलकर यांना विश्वास आहे रमेश खानविलकर यांची 'कर्तृत्वावर' कोणतीही लढाई असो ती लढाई रमेश खानविलकरच जिंकणार. असा विश्वास रश्मी खानविलकर यांच्या मनात रुजला आहे. पण त्यांच्या मनात एका कोपऱ्यात एक भीतीही सतत असते जेव्हा रमेश खानविलकर घराच्या बाहेर असतात तेव्हा वाटत असते 'शत्रू दब धरून बसला असेल. तो अकस्मात केव्हातरी घात तर नाही ना करणार? व त्यांच्या या भीतीला साथ असते ती रमेश खानविलकरांच्या आईची. आज ७२ वर्षाची त्यांची 'आई' त्यांच्याही मनात भीती असते तीच रश्मी खानविलकर यांच्या मनात असते. मात्र बहुसंख्य गोरगरीबांचे आशीर्वाद व परमेश्वराचा वरदहस्त लाभलेले रमेश खानविलकर म्हणजे एक 'अजिंक्य योद्धा' आहेत. त्यांचा पराभव किंवा घात होणे शक्यच नाही.